

ВИДИ РЕЧЕНЬ

За метою висловлювання:

- 1) розповідні (стверджувальні та заперечні) - *Відлітають журавлі далеко.*
- 2) питальні – *Яку роботу маєш на сьогодні?*
- 3) спонукальні – *Ходімо разом у дорогу.*

За емоційним забарвленням:

- 1) окличні (емоційно забарвлені) - *Нестерпний біль пекучого прозріння!*
- 2) неокличні (емоційно нейтральні) - *Моя любов чолом сягала неба.*

За будовою:

- 1) прості (одна граматична основа); *Пізня весна дарує гоже літо.*
- 2) складні (дві і більше граматичних основ). *Дід Мороз не раз мені снівся перед святом: щоки в нього крижані, в чубі сніг лапатий*

За складом граматичної основи:

- 1) двоскладні (два головних члени - підмет і присудок) - *Душа горить в смертельному вогні*
- 2) односкладні (один головний член речення) - *Чесне діло роби сміло.*

За наявністю другорядних членів речення:

- 1) поширені (є другорядні члени речення) –
Заходить сонце за лаштунки лісу;
- 2) непоширені (лише граматична основа) - *Минає час.*

За наявністю необхідних членів речення:

- 1) повні - *Біля друга і в біді серце відпочине ;*
- 2) неповні - *Коло бабусиної хати ростуть вишні. Біля хвіртки — кучерявий бузок, а від вулиці — явори.*

Види речення. Тест.

1. Простим є речення

- А Навіщо мені весна, коли твої очі — проліски?
- Б Золотожари літня ніч губила, і матіола мліла запашна.
- В Зігрій мене, бо осінь за вікном про себе тихим сумом сповістила.
- Г То все було в весняній круговерті, у юності щасливому гнізді.
- Д А вже весна, і знову серця щем, і знов надія мертва оживає.

2. Складним є речення

- А Стара черемха задро поглядала на першу вишню, визрілу несміло.
- Б Народилося літо з дощів і снігів, наполохано сіло в садочку під вишнею.
- В Зустрілись двоє пізно по зимі, та вже й на скронях паморозь зимова.
- Г Мені чомусь наснилася весна, така ясна, така сліпучо-біла.
- Д Мати жде і поглядом далеким шукає битий, посивілий шлях.

3. Спонукальним є речення

- А Червоне сонце закотилося в імлу й пірнуло за обрій.
- Б Жваве полум'я жагуче здійнялося вгору й засичало.
- В Снігопади припинилися, і над селом розпогодилося.
- Г Насилає зима холоди, і зовні сумне село стає врочисто білим!
- Д Нехай добро завертає у кожен дім і сіє своє золоте зерно.

4. Розповідним є речення

- А Не дивися так привітно, яблуневоцвітно.
- Б День біжить, дзвенить-сміється, усміхається!
- В Гукнем же в світ про наші болі!
- Г Х го може ніч обернути на днину?
- Д Візьми мене, природо, і до своїх причисль.

5. Поширеним є речення

- А Годі бити байдики!
- Б Осінь сіла відпочити.
- В З журбою радість обнялися.
- Г Сергій — ні риба ні м'ясо.
- Д Ранки стають морозними.

6. Поширеним є речення

- А Літо й досі не здається.
- Б Батько з сином були терплячими.
- В Чумацький Шлях — сузір'я.
- Г Братик нашкодив і накивав п'ятами.
- Д Кожен з нас, буває, помиляється.

7. Непоширеним є речення

- А Ще сонячні промені сплять.
- Б Не все пробачить можна і забути.
- В Сусіди почали бити тривогу.
- Г Сиплеться і сиплеться осіннє листя.
- Д Сміливі завжди мають щастя.

8. Односкладним є речення

- А Поети вічні перехожі.
- Б У високості — блакить.
- В Старі дуби, спасибі вам за осінь!
- Г Мій перший вірш написаний в окопі.
- Д Краплини перші вдарили об шибку.

9. Односкладним є речення

- А Мораль — в піску зарита.
- Б Я — не мудрець, я лиш поет.
- В За обрієм наші найпотасмніші мрії.
- Г Весна — художник дуже знаменитий.
- Д Не даруйте жовті тюльпани — квіти розлуки.

10. Двоскладним є речення

- А П'єм дикого ячменю буйний солод.
- Б Струшую роси — свідків сходу сонця.
- В Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати.
- Г Навколо буйний цвіт чорнобривців.
- Д Люблю яскраві маки і волошки.

11. Повним є речення

- А Трохи вище від ставка — млин.
- Б Навколо тільки дрімучий тютюн і мак.
- В Марудна справа — жити без баталій.
- Г У долині — луки, трави по пояс.
- Д В полях — озера талої води.

12. Неповним є речення

- А Кожен день життя — то неповторна мить на вічному шляху до щастя і свободи.
- Б В осінній млі така прозора мить минулих днів, розстріляних шрапнеллю.
- В З вогню — у ніч, назустріч тиші, зірвались ми, як пізній дим.
- Г І сниться їй, бджолі, цариця — Велика Спека Степова.
- Д Ніколи не шукайте щастя під чужими небесами.

Члени речення:

Головні:

1) **підмет** — це головний член двоскладного речення, що означає предмет, про який ідеться в реченні, і відповідає на питання: *хто? що?* За своєю структурою підмет може бути **простим** (виражений одним словом) і **складеним** (кількома словами)

. Підмет може бути виражений:

- іменниками, займенниками в називному відмінку: *У небі сонце — серед нив я.*
- неозначеною формою дієслова: *І плакати — це також щастя.*
- прикметником та дієприкметником: *Тоді старшенька моя й гукає.*
- числівником: *Обидва почували себе добре лише один біля одного.*
- фразеологічними сполученнями: *Бабине літо висіло на віттях .*
- власними назвами: *В синім небі Чумацький Шлях показує дорогу.*
- нерозкладними словосполученнями: *За волю кожний з нас поляже.*
- службовими словами і вигуками: *Переможне «ура!» пронеслося над степом.*

2) **присудок** — це головний член двоскладного речення, що означає дію, стан або ознаку підмета і граматично пов'язаний з ним. Відповідає на питання: *що робить предмет? що з ним робиться? який він є? хто він такий? що він таке?*

За своєю структурою присудок може бути *простим* та *складеним*.

Простий присудок — особова форма дієслова, що передає граматичні значення часу, способу, виду, особи, числа. *Я їй розкажучу, а вона сміється та ридає.*

Складений присудок складається з двох компонентів.

- *Складений іменний присудок* складається з іменної частини (іменника, прикметника, дієприкметника, займенника, числівника) і дієслова-зв'язки. Іменна частина є носієм

лексичного значення присудка, а дієслово-зв'язка — граматичного.

Ніч була ясна. Київ стає не тільки духовним, а й освітнім центром.

Дієслово-зв'язка *бути* у формі теперішнього часу (є), як правило, опускається. Присудок із пропущеною дієслівною зв'язкою вважається складеним іменним із нульовою зв'язкою.

Мама — найкрасивіша жінка у світі.

- *Складений дієслівний присудок* складається з інфінітива й допоміжного дієслова. Основним компонентом складеного дієслівного присудка виступає інфінітив (називає конкретну дію). Допоміжне дієслово передає граматичне значення способу, часу, особи, числа.

- У ролі допоміжних слів можуть бути:
- дієслова зі значенням початку, кінця, продовження дії (почати, стати, кинутися, перестати, зостатися, продовжувати тощо);
- дієслова зі значенням можливості, неможливості дії, прагнення, бажання (мусити, уміти, хотіти, треба, бажати, думати, любити тощо);
- прикметники типу радий, здатний, ладен, згодний тощо.

Він художник і не хотів жертвувати своїм покликанням.

Я вірші став писати під вечір золотий.

Другорядні:

1) **означення** — другорядний член речення, який указує на ознаку предмета і підпорядкований іменникові, що називає предмет. Виражається у типових випадках прикметниками та іншими словами в прикметниковій функції. За характером синтаксичного зв'язку з означуваним словом означення поділяються на узгоджені й неузгоджені: *Козацькі могили високі — незгаслі вулкани України (І. Драч); Над доріжкою з асфальту дві берізки обнялись (В. Сосюра).*

2) **додаток** — другорядний член речення, що означає предмет, на який спрямовано дію, і відповідає на питання *кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?*

Додаток зазвичай виражається іменниками, займенниками, а також цілим словосполученням: *Ти даєш мені сонце погоже, і повітря даєш, і снагу... (В. Ткаченко).*

Додатки поділяються на прямі й непрямі. Прямий додаток вказує на об'єкт, безпосередньо охоплений дією, процесом або станом. Він залежить від перехідних дієслів і виражається знахідним відмінком без прийменника: *Нашу радість і сум, нашу звихрену долю материнська любов, як весна, зігріва (В. Крищенко).* У деяких випадках прямий додаток може виражатися й родовим відмінком без прийменника, а саме:

а) якщо з перехідним дієсловом вживається заперечна частка не: *Не зрони сльози, котра не зрадить ні життя, ні гніву... (Н. Кащук);*

б) якщо дія поширюється не на весь предмет, а лише на його частину: *Оксана наливає води; Я поставив пташеняті хліба.*

3) **обставина** — другорядний член речення, що означає обставини дії, стану або ознаки.

За значенням обставини поділяються на такі основні групи:

- *обставини способу дії* вказують на спосіб здійснення дії чи вияву ознаки: *Я іду, і в'ються спогади незримо (В. Сосюра);*

- *обставини міри і ступеня* характеризують дію, стан чи ознаку за ступенем або мірою їх вияву: *Перед ним шелестять по пояс жита (П. Панч);*

- *обставини місця* означають місце дії, процесу, стану, напрямок і шлях руху: *У кожній хаті на долівку пшениці жменьку сів я (Д. Павличко);*

- *обставини часу* вказують на час дії і його тривалість: *Все те в ньому з колиски (Ю. Мушкетик);*

- *обставини причини* вказують на причину дії: *Вицвіли в матері очі від чекання (О. Довженко);*

- *обставини мети* вказують на мету дії: *Для радості, для щастя — ось для чого приходить людина в життя (О. Гончар);*
- *обставини умови* вказують на умову, за якої може відбуватися дія: *Мелодія, опанувавши душею, загніздившись там, не хутко німіє (М. Коцюбинський);*
- *обставини з допустовим значенням* виражають те, всупереч чому відбувається дія: *Наперекір усьому існує ж таки спадкоємність людяного в людині (О. Гончар)*

Головні і другорядні члени речення

Головні члени речення

1. Установіть відповідність

1. Підмет, виражений іменником
2. Підмет, виражений займенником
3. Підмет, виражений словосполученням.
4. Підмет, виражений інфінітивом

- А. Споминів листя осіннє я під ногами топчу.
Б. Згадує листя минуле шумом пожовклим своїм
В. Тисячі зір задивились у душу мою.
Г. Жити – значить приносити радість людям.

1-Б,2-А,3-В,4-Г

2. Складеного дієслівного присудка немає в реченні.

- А. Не треба думати мізерно.
Б. Чи ж я тебе примушую кохати?
В. Будем іти ми з тобою тоді в ніжному вітрі до рання.
Г. І хочу до болю упасти на коліна, молитись на зорі ясні.

3. Складений іменний присудок є у реченні.

- А. Що я хочу спитать у цієї сумної кравчині?
Б. Весна така спокійна, тиха.
В. Вгорі невідомі дороги.
Г. Плакучі верби сплакали у воду гірку пилюку одболілих літ.

4. Складений дієслівний присудок є у реченні.

- А. Будуть тебе кликати у сади зелені хлопців чорночубих дивонаречені.
Б. Він ще не встиг збагнути, в чому річ.
В. Любить людей мене навчила мати.
Г. Україно, ти моя молитво, ти моя розпуко вікова.

5.

1. Русалки водяні дівчата, мальовничі образи народної уяви. 2. Хоч і привабливі були ті істоти, про те небезпечні. 3. У народі вірили: хто здибає русалку, не зможе вирватися живим. 4. Вона залоскоче.

6. Орфографічну помилку допущено у слові

- А. Водяні
- Б. Привабливі
- В. Про те
- Г. Вірили
- Д. Помилки немає

7. Тире слід поставити у реченні

- А. Першому
- Б. Другому
- В. Третьому
- Г. Четвертому

8. Складений іменний присудок є у реченні

- А. Першому та другому
- Б. Другому та третьому
- В. Третьому та першому
- Г. Четвертому та другому

9. Складений дієслівний присудок є у реченні

- А. Першому
- Б. Другому
- В. Третьому
- Г. Четвертому

10. Непоширеним є речення

- А. Перше
- Б. Друге
- В. Третє
- Г. Четверте

Другорядні члени речення

1. Означення не містить речення

- А. Десь гонить вітер хмари пелехаті.
- Б. Нові громи схрестились на мечах.
- В. А степ уже сивий на поминках плаче.
- Г. А небо синє і яснє.

2. Неузгоджене означення є у реченні

- А. Стоять ліси смарагдово-руді.
- Б. Я наварила м`яти, драголюбу.
- В. Барикади поезії – проти бездумності.
- Г. Задивляюсь у твої зіниці, молоді й тривожні, ніби рань.

3. Узгоджене означення містить речення

- А. Давно не чути пісні солов`я.
- Б. А небо чорнє і порожнє.
- В. Моя любове! Я перед тобою. Бери мене в свої блаженні сні.
- Г. Весна така спокійна, синя.

4. Прямого додатка немає в реченні

- А. Я наварила м`яти, драголюбу.
- Б. Чи хоч пучечок тої калини мені на груди покладуть?
- В. Позаростали рутою руїни.
- Г. Ніч розкидає сріблястії шати.

5. Прямий додаток містить речення

- А. Уже в дітей порозовіли личка.
- Б. Дехто щастям своїм платив.
- В. Простягнеш руку – і не видно пальців.
- Г. Історії ж бо пишуть на столі.

6. Обставину часу містить речення

- А. Я змалку знаю, де яке зело.
- Б. Десь тихо жаби кумкають з болота.
- В. А хто і сіно склав уже в стіжки.
- Г. Весна прийшла так якомсь несподівано.

7. Обставину причини містить речення

- А. На другий день були ми у печерах.
- Б. Гризуть вудила коні з нетерплячки.
- В. Ми ж пишем кров'ю на своїй землі.
- Г. Зазимую тут і залітую...

8. *Обставину міри і ступеня містить речення*

- А. Тоді я двері відчинила в ніч...
- Б. На другий день були ми у печерах.
- В. Влітку 1658 року Полтава згоріла дощенту.
- Г. Багато вітрів прошуміло з того часу.

Прочитай текст і виконай завдання до нього

Символ рідної землі

1. Не було колись в Україні хати, біля якої не кущувала б калина. 2. Як забіліють сніги, дівчата ними коси прикрашали. 3. А вже коли кетяги достигали, їх вішали по-під стріхою. 4. Йдеш, бувало, селом а хати наче в коралях. 5. Аж горить калина.

9. *Орфографічну помилку допущено в слові.*

- А. Не кущувала б
- Б. Прикрашали
- В. По-під
- Г. Коралях

10. *Пунктуаційну помилку допущено в реченні*

- А. Першому
- Б. Другому
- В. Третьому
- Г. Четвертому
- Д. П'ятому

11. *Прямий додаток є у речення*

- А. Першому
- Б. Другому
- В. Третьому
- Г. Четвертому
- Д. П'ятому

12. Неузгоджене означення є у реченні

- А. Першому
- Б. Другому
- В. Третьому
- Г. Четвертому
- Д. П'ятому

13. Обставина часу є у реченні

- А. Першому
- Б. Другому
- В. Третьому
- Г. Четвертому
- Д. П'ятому

14. Непоширеним є речення

- А. Перше
- Б. Друге.
- В. Третє.
- Г. Четверте.
- Д. П'яте